

SOVYET RUSYA'DAKİ ESİR TÜRK ASKERLERİNİN FAALİYETİ

16 Haziran 2022

Yıldırım Koç

Sovyet Müslüman Askeri Teşkilatı 1918 yılı başlarında, esir Türk askerleriyle ilgilenmeye başladı. İlk amaçları, Kızıl Ordu içinde bir Türk Bölüğü oluşturmaktı. Kızıl Ordu içinde Enternasyonal Alay'a bağlı bir Türk bölüğü kuruldu. Oluşturulan "Türk Kızıl Rotası" (Bölüğü) 1918 yılı Ağustos ayında Çeklerle savaştı, 12 ölü ve iki yaralı verdi. "25 Eylül 1918'de (...) Türk Kızıl Rotası (Bölüğü)'nün kuvvetlendirilmesi kararlaştırılmış ve bu rotanın komiseri olarak da Mustafa Suphi seçilmiştir." (Yavuz Aslan, **Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi, Türkiye Komünistlerinin Rusya'da Teşkilatlanması, 1918-1921**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1997, s.62-63)

Mustafa Suphi de Üçüncü Enternasyonal'in 1919 yılı Mart ayı başındaki Birinci Kongresi'nde yaptığı konuşmada bu duruma şöyle değindi: "Bugün Rusya'nın birçok cephelerinde Sovyet iktidarını müdafaa için binlerce Türk Kızıl Muhafız da faal görev almıştır." (Aslan,1997;46)

Rus Devrimi sonrasında Sovyet Rusya'da 63 bin dolayında esir Türk askeri vardı. 1918-1919 yıllarındaki geri dönüşlerden sonra, 1919 yılı Eylül ayında Sovyet Rusya'da 10 bin dolayında Türk askeri kalmıştı.

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Türkiye Komünist Partisi'ni 1920 yılı Eylül ayında kurma çalışmaları yoğunlaştıkça, Türkiye'ye gidiş hazırlıkları da gündeme geldi. Amaçlanan, Sovyet Rusya'daki esir Türk askerleri arasında sürdürülecek propagandayla, komünist askerlerden oluşan bir askeri birliğin de Anadolu'ya geçmesiydi.

"Mustafa Suphi, Türkistan'da Türkiyeli harp esirlerinden bir kızıl askeri kıtanın teşkil edilmesi çalışmalarında da bulunmuştur. Sonradan Bakû'ya gelindiğinde Türkistan Cephesi Komutanı olan Frunze'ye, TKT (Türkiye Komünist Teşkilatı, YK) adına, Mustafa Suphi müracaat ederek Türkiye'ye gönderilmek üzere bu kıtanın Bakû'ya gönderilmesini rica edecektir." (Aslan,1997;77)

"TKT (Türkiye Komünist Teşkilatı, YK), Bakû'ya gelip bir taraftan teşkilatını yerleştirirken, diğer taraftan da Bakû'da bulunan Türk askeri esirlerinden bir Türk Kızıl Alayı oluşturmak için çalışmalara girişecektir.

"Aslında 1918'de kurulan Türk Kızıl Bölüğü ile Bakû'da kurulacak Türk Kızıl Alayı, kuruluş amacı açısından birbirinden farklılık göstermektedir. 1918'de Rus Sovyet devrimine katılmak ve onun düşmanlarına karşı mücadele etmek esas iken, şimdi Bakû'da oluşturulmaya çalışılan Türk Kızıl Alayı'nın gayesi Türkiye ile ilgiliydi. Şöyle ki bu kuvvet hem Türkiye'yi işgal eden emperyalist ve kapitalistlere karşı kullanılabilir, hem de Türkiye'ye Sovyet rejimi yerleştirmekte önemli rol oynayabilirdi. Mustafa Suphi, Taşkent'e geldiğinde, bir taraftan buradaki Türk askeri esirlerinden Türk Kızıl Asker Kıtası teşkil etmek faaliyetlerinde bulunurken, diğer taraftan da Bakû'ya propaganda ve teşkilat işleri ile meşgul olmak üzere gönderdiği Abid Alimov, Bakû'da bulunan Türk askeri esirlerinden bir Komünist Kıta-yı Askeriyesi oluşturmak için çalışmalarda bulunmuştu." (Aslan,1997;116)

Türkiye Komünist Teşkilatı 27 Mayıs 1920 tarihinde Bakû'ya geldi ve TKT Kızıl Asker Kıtası'nı, TKT'nin Askeri Şubesi'ne bağlı olarak meydana getirdi. Bu askeri yapının siyasi komiserliğine de TKT yöneticilerinden Süleyman Sami getirildi. Ancak işin ilginç yanı, Süleyman Sami'nin gerçekte Mustafa Kemal Paşa'nın adamı olmasıydı.

12 Haziran 1920 tarihinde Türkiye Komünist Teşkilatı Bakû Komitesi tarafından sunulan raporda belirtildiğine göre, Türkiye'ye gidecek birlikte 250'den fazla asker vardı ve bu birlik Onbirinci Kızıl Ordu'ya bağlıydı.

Bu askeri birlik, Bakû'de 1920 yılı Eylül ayının ilk haftasında toplanan Doğu Halkları Kurultayı sürecinde yapılan şenliklere de katıldı ve Türk bayrağıyla resmi geçit yaptı. (Aslan,1997;121)

Amaçlanan, kurulacak Türkiye Komünist Partisi'nin önder kadrolarının, böyle bir askeri birlikle birlikte Anadolu'ya geçmesi ve "sosyal devrim"i gerçekleştirmesiydi.

Mustafa Suphi, TKT Birinci Kongresi'ne sunduğu tasarıda Kızıl Asker Kıtaatı'nın Türkiye'ye gönderilmesi hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Birinci Alayın mevcudu az müddette tezayüt (sıkıştırma, YK) ile yediyüze karib (yakın, YK) bir hale geldiği ve seferberlik muvaffakiyetle devam ettiği sıralarda, Moskova'daki Anadolu elçiliğinin vekili olan İbrahim Tali Bey'in Onbirinci Ordu Kumandanı ve Merkezi Hey'et mülakatında 'Türkiye'nin adama ihtiyacı yoktur, ancak esliha (silaha, YK) ve cephaneye ihtiyaç vardır' yolunda vaki olan ifadesi üzerine ordu kumandanlığı tarafından seferberliğin durdurulması hususundaki istifsara (sorulmaya, YK) tarafımızdan cevab-ı muvafakat (onay yanıtı, YK) verilerek seferberlik durdurulmuştur. Böylece onbeş yirmi bin kişilik müsellağ (silahlı, YK) bir kuvvetin müstevilere (istilacılara, YK) karşı gönderilmesinden, maahazâ (böylece, YK) Anadolu kıyamcılarıyla (direnişçileriyle, YK) arada bir suitefehüm (yanlış anlama, YK) vücuda getirmemek maksadıyla sarf-ı nazar olunmuş ve mühim bir fırsat elden kaçırılmıştır. Şimdiki halde mevcudu bine yaklaşan alayın iki haftaya kadar Anadolu'ya sevki hazırlıklarıyla uğraşmaktadır." (Aslan,1997;121-122)

Bu durum, TKP'nin 1985 yılında yayımlanan kitabında şöyle anlatılmaktadır:

"Kızıldorduya gönüllü yazılan Türk birlikleri, yurda dönüp ulusal kurtuluş savaşımıza bir an önce katılmak istiyorlardı. 1920 yılının Mayıs ayında Türkistan'da kurulu Kızıl Türk Savaş birliği ve bu birliğin başındaki komite, Bakü'ye geldi. Türk Nişancı Alayı daha da genişledi ve bir tümen oluşturdu. Türkiye Komünist Partisi, bu tümenin yetiştirilmesi, politik eğitimi için özel bir program hazırladı. TKP, özellikle bu tümenin Anadolu'ya, kurtuluş savaşı cephesine tez elden gönderilmesine karar verdi. Ancak gericiler, Kazım Karabekir, Ankara hükümetinin Moskova'daki temsilcisi İbrahim Tali, 'Türkiye'nin adama ihtiyacı yok. Sadece silah ve cephaneye ihtiyacı vardır' dediler. Bu tümen, Bakü'de 11. Ordu Komutanlığı'na bağlıydı. Ankara hükümeti temsilcisinin bu sözleri üzerine ve 11. Ordu Kumandanlığı'nın seferberliğin durdurulması konusundaki sorusuna olumlu yanıt veren Türkiye Komünist Teşkilatı şu açıklamayı yapar: 'Böylece 15-20 bin kişilik silahlı bir kuvvetin istilacılara karşı gönderilmesinden -Anadolu'da ayaklananlar ile arada bir yanlış anlamaya yol açmamak amacıyla vazgeçilmiş ve önemli bir fırsat elden kaçırılmıştı.' " (TKP, **TKP 65 Yaşında, Türkiye Komünist Partisi'nin Savaş Tarihinden Sayfalar**, Essen, 1985, s.30)

İbrahim Tali Bey'in daha sonra, asker sayısı 800'ü bulan Türk Kızıl Alayı'nın Türkiye'ye gönderilmesine onay verdiği anlaşılmaktadır. Ancak 1921 yılı Mart ayında Türkiye'ye gelenler, bu proje ilk uygulamaya konulurken onlardan beklenenden daha farklı bir durumdaydı. Bu konuyu önümüzdeki günlerde belgelerle ele alacağım.